

eeuwigheidsbeeld te zien, dan de leer der eeuwige straf ons openbaart. Op dit standpunt is de Schrift met zichzelf in tegenspraak, want dan zou ze op de eene plaats wel en op de andere niet de eeuwigheid der straf leeren. Dit was voor Ds. N. Onoplosbaar, hoewel hij tevens mededeelde, dat als hij die tweeërlei teksten, n.l. over het bestaan en het niet-bestaan der eeuwige straf vergeleek, de laatste hem het duidelijkst waren, waaruit volgt, dat hij er toe overneigt een wederherstelling van alle dingen en alle menschen te gelooven.

Tenslotte wil ik met enkele kleine opmerkingen eindigen.

Wat de titelatuur aangaat, heb ik de gewoonte gevolgd, om iemand, die buiten onze kerken staat, niet met den naam broeder aan te spreken, hoewel ik gaarne er mee instem, dat ieder, die den Christus der Schriften belijdt, ook ons een broeder is, onverschillig tot welke Kerk hij behoort. Maar het is een quaestie van usance. Voorts wil ik den inzender opmerken, dat een Generale Synode niet iemand als lid kan bannen, wanneer niet vooraf de kerkelijke weg gevolgd is, en eindelijk dat de Synode geen enkel besluit nam om de predikanten te verplichten, al is het tegen hun overtuiging in, hun ambt te blijven waarmaken. Alleen moeten er zeer gewichtige redenen aanwezig zijn, wanneer iemand tot een anderen staat des levens overgaat, en daartoe behoort zeer zeker deze oorzaak, dat iemand om innerlijke overtuiging niet langer in het ambt kan blijven.

En nu ten slotte.

Nog eens, maar nu ook voor 'tlaatst, wil ik terugkomen op het openbaar maken van hen, die, zooals beweerd wordt, aan Netelenbos' zijde staan. Het blijkt mij, dat sommigen onder ons mij niet goed begrepen, en ik wil daarom gaarne en ten overvloede mijn vraag om meer licht nog eens verklaren. Wat is het geval? Telkens is en wordt beweerd, dat meerderen Netelenbos' gevoelen deelen. Zelfs deed het gerucht de ronde, dat dertien predikanten verklaard hadden, publiek hun adhesie te betuigen, wanneer de Synode een vrijsprekend vonnis zou vellen. Ik heb daarvan in mijn vorig stuk met geen woord gerept. Eerlijk gezegd geloof ik van dit praatje, dat telkens en telkens opduikt, niets, maar niet kan worden ontkend, dat van de Netelenbos-zijde meer dan eens, en natuurlijk om eigen zaak te verdedigen, verkondigd is, dat hij niet alleen staat, doch zelfs onder de predikanten aanhangers vindt.

Wat is daarvan het gevolg?

Dat deze en gene onder ons verdacht wordt.

Dat enkelen er op aan worden gekeken.

Dat er hier in stilte en daar reeds op luiden/loen namen worden genoemd, en het vertrouwen in sommige predikanten geschokt wordt. Dat is niet mijn schuld. Dat is niet het gevolg van mijn aandringen op openbaarmaking, maar dit is de vrucht van de bovengenoemde beweringen, die, gelijk ik in No. 5 van dit blad reeds opmerkte, ons als predikanten verdacht maken. Dit droef bedrijf moet eindelijk eens uit zijn. Trouwe en met veel zegen arbeidende Dienaren des Woords mogen op deze wijze niet bejegend worden. Daartegen zal ieder opkomen, die de waarheid liefheeft, want, wanneer zulke geruchten doorgaan, wordt het voor de betrokken personen en Kerken een ellendige toestand.

Daarom, en hiermee herhaal ik wat ik in eerste instantie schreef, één van beiden: het gerucht, dat uit den Netelenbos-kring is voortgekomen, is waar of niet waar. Is het niet waar, berust het misschien op onzekere of onjuiste vermoedens, strekt de sympathie, waarvan de heer Netelenbos spreekt, zich niet verder uit dan Ds. Vermaat verklaarde, laafte redacteur van de „Zeeuwsche Leeuw“ dan zelf mede werken, om dit valsche gerucht de wereld uit te helpen, opdat niet mee door zijn schuld ten onrechte sommigen van zijn vroegere collega's verdacht worden. Doch, wat ik niet hoop, behelzen deze berichten waarheid, dan vraag ik nog eens, ter wille van onze Kerken en ter wille van mijn collega's, dat aan de geheimzinnigheid een einde worde gemaakt.

Meer bedoel ik niet.

Ik voorziet, wanneer er niet meer licht komt, heel wat moeite, die voorkomen moet worden, en ik wilde gaarne medewerken om die ellende af te weren. Van harte hoop ik dat zij ons gespaard blijve, en dat het onderling vertrouwen ongeschokt kan voortduren.

En hiermede eindig ik.

Opzettelijk was ik zeer uitvoerig om den inzender en misschien velen met hem, de droeve zaak, die ons nog bezig houdt, te verduidelijken, maar nu hoop ik over dit onderwerp verder te kunnen zwijgen.

D.I.K.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

De Atheïstische beweging in Nederland.

II.

In mijn vorig artikel schotste ik de vrijdenkers-vereniging „De Dageraad“ in de eerste halve eeuw van haar bestaan, het tijdvak 1856—1906. Ik mis echter de gegevens om ook van de laatste 14 jaar zulk een overzicht te geven. Op mijn verzoek om inlichtingen, kreeg ik ten antwoord, dat

slechts eenmaal in dat tijdsverloop een jaarboekje is verschenen, n.l. in 1910. Eene geschiedenis zou dus moeten worden opgebouwd uit allerlei losse gegevens, samen te lezen uit de verschillende jaargangen van het vroegere bondsorgaan „De Vrije Gedachte“ en het tegenwoordige „De Vrijdenker“. Dit is echter een vrij ondoenlijke arbeid. Op zichzelf is echter het ontbreken van jaarboekjes of jaarverslagen reeds een veelzeggend verschijnsel. Het getuigt van weinig leven. En inderdaad, daarin vergissen wij ons niet. In „De Vrijdenker“ van 1 Mei 1920 erkent het hoofdbestuur: „Als landelijke beweging is „De Dageraad“ morsdood, alleen de kerkafscheiding functioneert nog“. Alleen te Amsterdam is eene bloeiende afdeling met plm. 700 leden. De verwachtingen van het nieuwe hoofdbestuur zijn niet al te hoog gespannen. Het schrijft in hetzelfde no.: „Wij beleven den tijd niet meer, waarin de priesters uit de schoone kerkgebouwen zullen verdreven zijn en denkers, dichters en volksleiders daarin vrij tot vrije menschen zullen spreken in een taal, waaruit ook de laatste resten hovennatuurkunde verwijderd zijn“.

Waarom moet het kwijnend bestaan van „De Dageraad“ geweten worden? Ik herinner u aan het woord: de dwaling en de dwinglandij vernietigen zichzelf door hunne buitensporigheden.

„De Dageraad“ is niet bezweken voor den stormloop, dien de Kerk op haar opende, de „onverdraagzame, tyrannieke, op ketterbloed verzolte kerk“ liet haar vrijwel met rust. Zij is niet gevallen op het veld van eer, maar zij is weggeleerd in den hoek der schande. Lees slechts in „De Vrijdenker“ van 1 Mei 1920 het verpletterend oordeel, dat het hoofdbestuur over haar velt. Daarin heet het:

„De oude „Dageraad“ — hoe kort is het nog geleden — was én in beginsel én in organisatie een bijna uitgewerkte vulkaan. Zij had de sympathie van de anarchisten verspeeld door haar schandalige houding gedurende de Ferrerzaak, toen zij zelfs niet te bewegen was een protest te laten hooren, toen aan dezen laatste ter dood veroordeelden vrijdenker het vonnis zou worden voltrokken. Zij had de sympathie van de atheïsten verspeeld door een karakterloos beginsel, een beginsel, noch visch noch vleesch, een beginsel, dat kool en geit wilde sparen; een beginsel dat verdraagzaamheid jegens den godsdienst uitdrukte; een beginsel dat zoo tam, zoo laf en zoo vormloos was, dat men zelfs verdraagzaam jegens de onverdraagzaamheid werd, ik bedoel het beroemde standpuntloze standpunt, dat niets wilde en daarom met zichzelf geen raad wist.

Zij had de sympathie van de ontwikkelden verspeeld, omdat alles aan haar verouderd was, zij had verzuimd met haar tijd mede te gaan, zij was ouderwetsch gekleed, zij deed ouderwetsch en sprak ouderwetsch“.

Zelfs „De Dageraad“ achterlijk, ouderwetsch, door de intellectuelen verlaten, wat een ironie in dien loop van zaken!

Het is treffend deze critiek — deze Dageraadscritiek op de Dageraad — te plaatsen tegenover de „Dageraadscritiek op de Kerk“. Oorlog aan de Kerk heet het, „weg met de Kerk!“ wil men de menschen toedonderen, zegt de schrijver van een der laatste brochures. En met welk recht nu? Men sprokkelt doode takken samen uit het 2000-jarige woud van de Kerk, men ontweist stad en land om een dor blad te vinden en van zichzelf — na nog geen 70-jarig bestaan in een kleinen kring van intellectuelen — moet men verklaren: karakterloos verouderd, ja morsdood. Kan men dan van de snorkende critiek, van deze zijde op de kerk uitgeoefend, niet zeggen: hunne uitzinnigheid is aan allen openbaar?

Zal het nu beter gaan met „De Dageraad“. Ik wil niet profeteeren. Slechts wil ik constateeren: De Dageraad is „De Dageraad“ niet meer. Zij is niet langer eene vereniging van vrijdenkers, maar van atheïsten. Hun dogma luidt: „Er is geen God“. In het Gedenboek heette het nog: „Niet ieder vrijdenker behoeft ongelooft te zijn, zoo min als ieder ongelooftige vrijdenker is. Hij kan atheïst, agnostisch, deïst of pantheïst zijn“. Toen was echter bij velen de praktijk reeds anders dan de theorie. Onder de uitgaven kwamen naast betere werkjes fanatieke libellen voor. Vooral had men „papenvreters“ onder de leden. In het Gedenboek schreef De Clercq niet meer dan deze veelzeggende woorden: „Zich vrijdenker noemen en vrijdenker zijn, zijn twee verschillende dingen. Het eerste komt helaas te veel, het laatste te weinig voor. Dit is mijn ervaring in 35-jarig vrijdenkerschap“.

Perio slaakt er de klacht: „Te weinig plaatsen wij ons op het standpunt van den agnosticus: Wat weten we?“ Elders heb ik de verzuchting opgevangen: „De meeste menschen vallen uit het eene dogma in het andere“. Erg veel kracht lag echter in dat agnosticisme ook niet. Ik citeer nogmaals het Gedenboek, als het opmerkt: „Wanneer men de zoogenaamde vrijdenkers als individuen neemt, dan zal men vinden, dat bijna elk een stokpaardje berijdt. Ieder heeft zich een fetsch geschapen, waarvan hij denkt, dat het gansche welzijn der maatschappij afhangt. De een staat voor socialisme, een ander voor anarchisme, voor spiritualisme, materialisme, monisme, afschaffing van drank enz.“. Ziende op de weinige kracht, welke „De Dageraad“ in 50 jaar ontwikkeld had, schreef een ander:

„Schijnt de logica niet het offer te vorderen, dat de bestrijdingskracht slechts verworven wordt, indien andere dogma's, 't zij dan atheïstische of socialistische worden geaccepteerd?“ Dit heeft men dan thans gedaan. Zoo is dan deze loop der gebeurtenissen een bijdrage tot het bewijsmateriaal voor de noodzakelijkheid van het dogma „Het Volk“, het hoofdogma der S. D. A. P., zette onlangs een Dageraadslid, dat opkwam tegen „de geestelijke strooming“ in dat blad, aardig op zijn nummer. Het schreef onder zijn ingezonden stuk: „De inzender is o.m. lid van „De Dageraad“. Hij meent, dat hij daarom atheïst is. Maar hij is daarom vrijdenker. Dat wil ook zeker zeggen, dat men tegenover alle geestelijke stroomingen vrij en open staat. Onverdraagzaamheid is het tegendeel van wat des waren vrijdenkers is“. Goed gezegd, maar of het begrepen zal worden? Er openbaart zich in de kringen der zoogenaamde vrijdenkers een fanatisme tegen de Kerk en de geloovigen. Ik wil hiervoor nog niet eens wijzen op uit het buitenland afkomstige fraaiheden als „De Godspes“ en „De dwaasheid van het bidden“. Daarin heet het: „als ge ooit het gezicht van biddende menschen hebt bestudeerd, dan kent ge ze allen, want ze gelijken voor 'tmeerdereel evenveel op elkaar als de koppen van een vel postzegels. Ze bezitten allen dat: Zie-je-niet-m'n vroom nederig-berustend-om-genade-en-zaligheid-snakkend-gezicht?“ In „De Godspes“ wordt geadviseerd om de priesters en nonnen in het klokkenhuis op te hangen. Dit zijn echter geen officieele Dageraaduitgaven. Maar ik heb voor mij liggen de brochure „Oorlog aan de Kerk“, een officieele, pas verschenen, uitgave van „De Dageraad“. Daarin wordt gevraagd: „Geloofd ge aan openbaring? Als ge aan openbaring gelooft, dan noem ik u van lagere, geestelijke afkomst en ik erger mij over u. Gij zijt onschuldig, maar beter ware het voor de evolutie, indien ge nimmer geboren waart“. En op een andere bladzijde lees ik: „Wien niet de aanblik van een priester, van een kerkleeraar walgt, dien begriep ik niet. Moeilijk valt het mild te oordeelen over een zoodanig mensch“.

Als organisatie heeft — wij zagen het — „De Dageraad“ eene ljdensgeschiedenis achter den rug. Er is in heel haar optreden niets imponeerends. Harten aan zich verbinden en geesten voor zich winnen heeft zij nimmer gekund. Daarom moeten wij haar zijdelingschen invloed niet onderschatten. Wij lezen zoo straks in de verklaring van het hoofdbestuur: „als landelijke beweging is „De Dageraad“ morsdood, alleen de kerkafscheiding functioneert nog“. De los-van-de-kerk-beweging moet ons tot ernst stemmen. Het theoretisch atheïsme heeft voor de massa weinig bekoring, maar de tienduizenden leven voort in een soort van praktisch atheïsme. Friedrich Engels schreef reeds in zijne dagen van de Duitsche industriearbeiders: „Sie sind mit Gott einfach fertig“. Zij hebben met God afgedaan. En in zijn boek „De Antichrist“ schrijft Dr. Hepp: „Moet het zoo doorgaan gelijk tot heden, dan kan met wiskunstige zekerheid worden bepaald, dat over een halve eeuw de christelijke kerk ook in het christelijk Europa en Amerika ver in de minderheid zal zijn en onder de cultuurmachten nauwelijks meer mee zal tellen“.

Wij zagen hoe de Dageraadsbeweging ontstaan is als een soort van contra-evangelisatie. Op ons rust de plicht de krachten van ons evangelisatiewerk te vertiendubbelen. Vooral bestaat er schreiende behoefte aan goede apologetische lectuur. Het is de geweldige kracht der sociaal-democratie geweest, dat zij eene nieuwe volksliteratuur heeft geschapen. Zij heeft de gansche moderne wetenschap gepopulariseerd. In een uithemend geschrift over „Socialisme en Christendom“ zegt een Duitsch priester: „De sociaal-democratie is er niet voor teruggedeinsd het volk ook droge cijfers, ingewikkelde bewijsvoeringen, zware kost voor te zetten, dingen, die het volk nog lang niet begrijpen kan. Maar dat wij tegenwoordig het volk. Het wil evenals de ontwikkelden zelfstandig, souverain zijn in het rijk der gedachten“. Wij moeten hiermede rekening houden. Er moet in ons werken meer toegepaste volkpsychologie zijn, het kennen van de ziel van het volk. Op dit gebied zijn de R. K. ons ver vooruit, zij beschikken over een uitgebreide lectuur op het gebied der geloofsverdediging.

Toch moeten wij ons in redeneering en argumenteering niet verliezen. Niet het denken, maar ons zondig-zijn staat tusschen ons en God in. De Godsvijandschap belet de Godskennis. Wij moeten altijd den weg zoeken naar het hart der menschen. En dan is er zelfs bij de verklaarde atheïsten nog dikwijls een naamloos verlangen naar God. In het Gedenboek schreef G. L. Janssen (Perio): „In het diepst mijner ziel is altijd brandende gebleven het vuur der Christusvereering, dewelke zich, naar ik meen, in daden uiten moet“. Ronduit wordt door meerderen uitgesproken, dat vrijdenken geen geluk geeft. En wat dunkt u van deze klacht:

„Mij kwellt een harteleed, ik voel het schrijven in mijnen boezem, wee van levenspijnen. En niemand kan ik mijne klachten klagen, Soms is het mij of mijne ziel vergaet“.

Zoo klaagde Hendrik S. in het Maandblad „Ontwikkeling“. En in „De Vrijdenker“ van Maart 1920 lees ik onder het opschrift „Ontmoediging“:

D
E
E
e
Is
Zulke
Daarna
Barmh
drupp
moort

Dus
waard
De
De
De
Hei
als la
een z
Uit
geen
de me
soonli
de let
Daa
Wai
gehog
dan z
voor l
klinkt
Wai
was,
den ge
manin
vloed
wellic
staan
En
het l
houdt
Bij
onder
heid
een k
leent
af op
is zel
is het
Zek
mede
blikke
het ki
kortst
het ki
ziel in
shime
en ze
Ma.w.
of van
elders
of bot
Dus
In
belang
gezond
het ki
In o
zalen,
lokken
lijke o
leerlin
longen
getal
waakt
kieme
len;
looze
gestel
zij d
schapp
alles
ningve
monis
kracht
wij ge
derlijk
het m
gevar
woord
Het
vende
drang
gen, a
te leg
— nu
en ver
heeft
scherr
of ve
Voo
geven
dat de